

TARİH KÜLTÜR SANAT MİMARLIK

SAYI: 1

HİLMİ YAVUZ • İLBER ORTAYLI • NECDET SAKAOĞLU

DENİZ ESEMENLİ • UĞUR TANYELİ • MUSTAFA ARMAĞAN

F. YAŞAR YILMAZ - SARA BOYNAK • SEMAVİ EYİCE

MEHMET KENAN KAYA • HAKAN GÜLSÜN • ENGİN ÖZENDES

ÜMRAN BULUT • SEMA ÖNER • ŞULE YUM

Aynalıkavak Kasrı

Sit Alanı Koruma-Onarım Projesi*

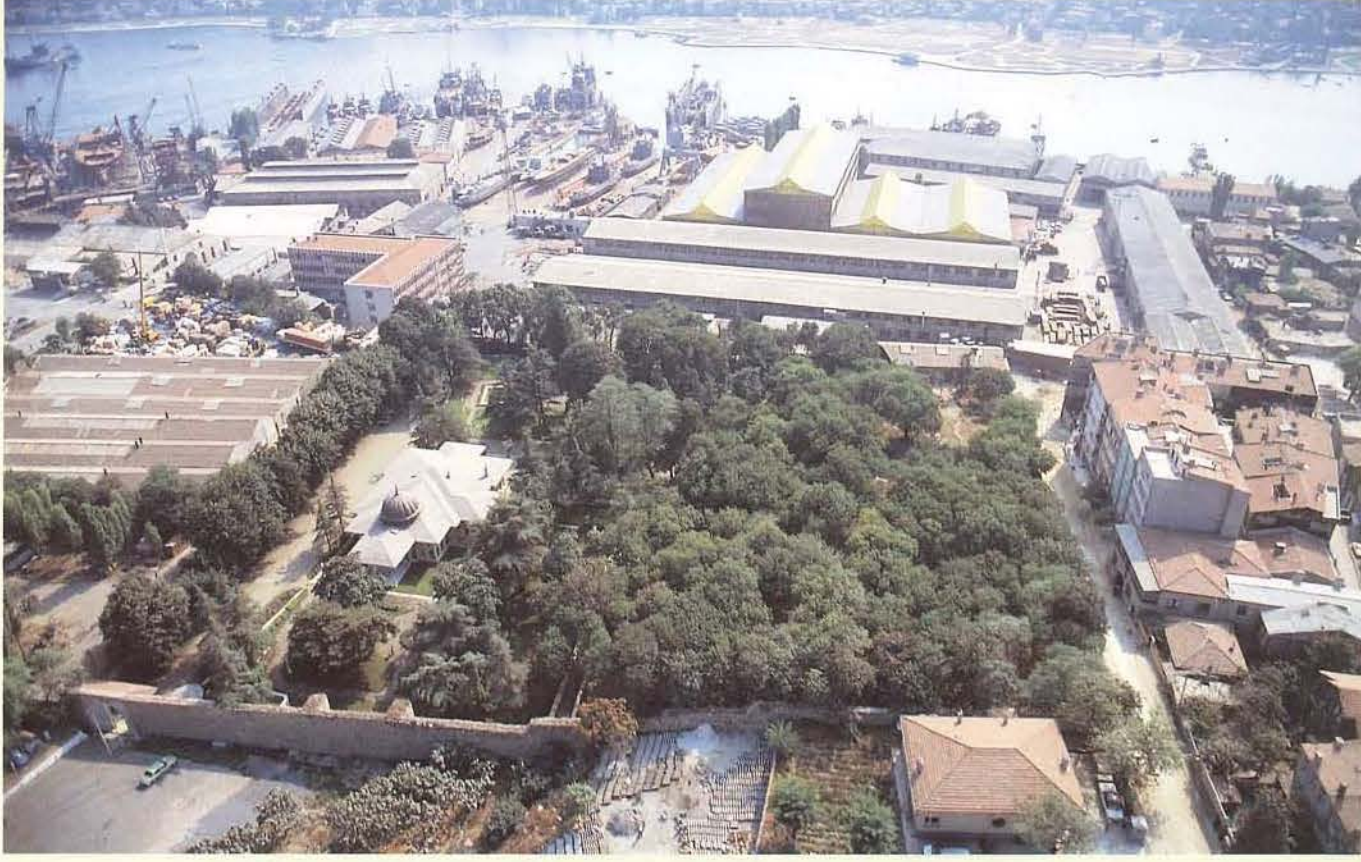
Bugün Aynalıkavak Kasrı olarak bilinen tek ve küçük yapı ve çevresi ile ilgili yeterli ve kesin bilgilerin elde edilmesi hâlâ çözüm beklemektedir. Böyle bir çalışma dar anlamda Aynalıkavak Kasrı, çevresi ve Kasımpaşa yöresinin kültür evrelerinin; geniş anlamda ise İstanbul'un önemli bir bölgesinin çözümlenmesi anlamına gelmektedir. Bilindiği gibi 17. yüzyıldan günümüze ulaşan Aynalıkavak Kasrı'nın önemi, "Aynalıkavak Sarayı" veya "Tersane Sarayı" olarak anılan sahil sarayından kalan tek örnek olmasından gelmektedir. Zengin bir tarihi geçmişine sahip olan Aynalıkavak Sarayı ve çevresine yönelik bu çalışma, 20.02.1998 tarihinde Milli Saraylar Daire Başkanlığı'nca başlatılmış ve interdisipliner bir ekip ve anlayışla yürütülmüştür. Hedeflenen, Aynalıkavak Kasrı ve çevresindeki tarihi, doğal ve arkeolojik sit alanının bilimsel araştırma ve belgelemeye dayalı koruma-onarım projesi kapsamında bir dizi çalışmadır. Bu proje, merkezi Los Angeles'ta bulunan müze ve uluslararası bir araştırma-koruma kuruluşu olan *Jean Paul Getty Vakfı* tarafından desteklenmektedir. Vakıf, 1974'te Malibu'da Getty Müzesi olarak kurulmuştur. Daha sonra, konservasyon enstitüsü, kütüphane, arşiv, sanat tarihi ve beşeri bilimler merkezi, sanat eğitimi enstitüsü, sanat tarihi enformasyon programı ve burs programı gibi birimler geliştirilerek 100.000 m²'lik bir alana yayılmıştır. 1997'de tamamlanan yapılar, mimar Richard Meier tarafından tasarlanmıştır ve mimarlık tarihi içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Proje genel olarak, belgeleme-rölöve, projelendirme (restitüsyon-restorasyon), programlama ve uygulama olmak üzere üç aşamalıdır. Burada projenin tamamlanan birinci aşaması yer almaktadır.

Belgeleme - Rölöve Aşaması

- Tarihsel gelişim süreci araştırması (bölgesel ve yapısal)
- Tarihsel bahçe araştırması (botanik ve geometrik)
- Arkeolojik araştırma (turfandalık, hamam ve bağlı yapılar)
- Rölöveler:
 - Jeodezik rölöveler:
 - Topografik üst yapı konum planı
 - Topografik alt yapı konum planı ve kesitleri
 - Kasır kurşunluk planı
 - Fotogrametrik rölöveler:
 - Ana giriş kapıları (Okmeydanı, Hasköy ve Tersane)
 - (Kat planları, kesitler, görünüşler)
 - Kasır
 - (Döşeme ve tavan planları, kesitler ve görünüşler)
 - Arkeolojik rölöveler:
 - Turfandalık (1/20, 1/10, 1/1)
 - Turfandalık külhan yapısı (1/20, 1/10, 1/1)
 - Turfandalık ve külhan demir kapakları (1/1)
 - Turfandalık geleneksel yapı gereçleri analizi (1/50)
 - Arkeolojik alandaki temel kalıntıları (1/20, 1/10, 1/1)
 - Kasır çatı boşluğu (1/50)
- Hava fotoğrafı (1/5000)
- Maket (1/200)

* Dr. Şule YUM: Sanat Tarihçisi, TBMM Milli Saraylar Aynalıkavak Kasrı Amir V.
Dr. Pelin AYKUT: Sanat Tarihçisi, TBMM Milli Saraylar İhlamur Kasrı Amir V.
Faik ARGÖNÜL: Arkeolog, TBMM Milli Saraylar'da Müze Araştırmacı
Sedat ÖZTOPRAŞ: Arkeolog, TBMM Milli Saraylar'da Restoratör
(M.A.) Burçin TARHAN: Peyzaj Mimarı, TBMM Milli Saraylar'da Peyzaj Mimarı
Serpil ÇELİK: Yüksek Mimar Restoratör, TBMM Milli Saraylar'da Mimar

1

2

1 Aynalıkavak Kasrı ve çevresini gösteren hava fotoğrafı.

2 Aynalıkavak Kasrı Sit Alanı Koruma Onarım Projesi çerçevesinde gerçekleştirilen maket çalışması.

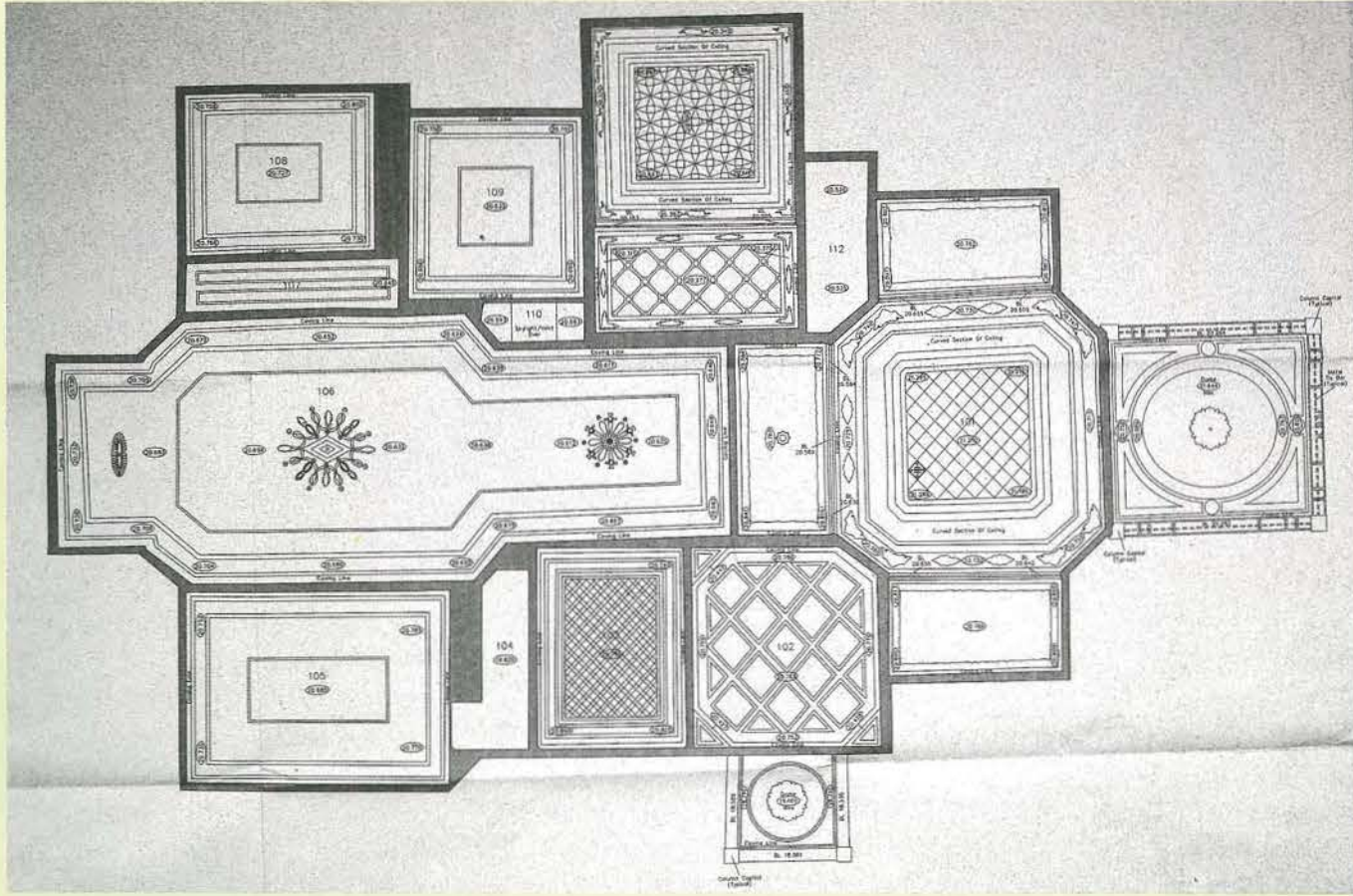
Bir belgeleme aşaması olan ilk aşama uluslararası koruma, onarım normları içinde gerçekleştirilmeye yöneliktir. Bu amaçla, rölöve, restitüsyon ve restorasyon önerilerine bir veri tabanı sağlayacak olan yazılı, çizili, fotografik ve yapısal belgeler derlenmektedir. Öncelikle İngiltere ve Türkiye'deki özel arşivler (Başbakanlık, Osmanlı, Topkapı Sarayı Müzesi, Victoria&Albert Museum, Denizcilik Müzesi, Milli Saraylar, IRCICA, İ.Ü. Kütüphanesi, Atatürk Kütüphanesi arşivleri) ve yayınlar (kitap, dergi gazete vs.) taranmıştır. Sürdürülmekte olan araştırmalar, giderek, konunun çok yönlü ve daha derin bir biçimde ele alınması gerektiğini gösterir bir nitelik kazanmaktadır.

Projenin tarihi bahçe araştırması ayağı hâlâ sürdürülmektedir. Bu doğrultuda yapılan sit alanının botanik ve geometrik yapısının belirlenmesine yönelik tarihsel bahçe araştırması kapsamında, ilk olarak fotografik veriler incelenmiştir. Veriler, bahçenin plan özelliklerini, duvar, döşeme, merdiven ve havuz tasarımı netleştirir niteliktedir. Bu verilerin ikinci aşamada önemli rol oynayacağı düşünülmektedir. Çalışmada öncelikle, bahçenin bugünkü durumu ayrıntılı bir biçimde incelenmiş ve fotoğraf ile belgelenmiştir. Amaç, yapılacak olan çalışmalara bir veri sağlamaktır. Daha sonra -kendiliğinden yetişmiş olanların dışındaki- 168 ağaç incelenerek, taç ve gövde özellikleri, izlenen bozulmalar ve bozulma nedenleri belirlenmeye çalışılmıştır. Üst ve alt bahçede çeşitli noktalardan alınan toprak örnekleri, İ.Ü. Orman Fakültesi'nde incelenerek toprak analizi yapılmıştır. Arkeolojik alandan alınan toprak örneklerinin analiz sonuçları, arkeolojik buluntu analizi aşamasında da yarar sağlayacaktır. Yine, turfandalıkta yetişen bitkilerin belirlenmesi amacıyla polen analizi yapılması düşünülmüş ve üniversitelerin ilgili birimleri ile temas kurulmuştur. Siten tarihsel kimliğine ışık tutmak amacıyla İ.Ü. Fen Fakültesi Botanik Anabilim Dalı ile ağaç yaşları belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu çalışma, aynı zamanda, tarih içindeki mevsimsel değişiklikleri de belgeleyecektir.

Projenin arkeolojik araştırma bölümü ise, sanat tarihi ve mimarlık tarihine kazandırdığı yeni bulgular bakımından son derece sevindirici olmuştur. Milli Saraylar Daire Başkanlığı ekiplerince yürütülen arkeolojik yüzey temizlik çalışmaları sırasında ortaya çıkan bulgular, kasrın tarihi açısından büyük önem taşımaktadır.

Toprak üzerinde birbirine paralel olarak, doğu-batı doğrultusunda uzanan iki duvar kalıntısı ile sözkonusu duvarlarla belirlenen alanın kuzeybatısında, külhan olabilecek bir yapının üst bölümü ve güneydoğusunda, nem havuzu olduğu düşünülen bir yapı bulunmakta ve bu kalıntıların servis yapılarına ait olabileceği düşünülmektedir¹. Ancak Aynalıkavak Sarayı'nın, birçok yapısı ile birlikte tersaneye devredilmesinden uzun bir zaman sonraya ait arşiv belgeleri, şimdiki Aynalıkavak Kasrı'nın bahçesinde bir sera yapısının bulunma olasılığını ortaya koymuştur². Yüzey araştırması sırasında ele geçen çok sayıda ki değişik form ve boyuttaki saksı parçaları ile yi-

3 Aynalıkavak Kasrı fotogrametrik tavan planı.

3

4

ne çok sayıdaki cam parçaları arşiv belgelerinin gündeme getirdiği olasılığı güçlendirecek veriler olarak kabul edilmiştir.

Yapı kalıntıları arasında sürdürülen bitki temizliği sırasında kimi yerde yüzey toprağının hemen altında -yıkım tabakasına rastlanmadan- döşemenin varlığı saptanmıştır. Yüzey toprağı, özellikle üzeri cam bir örtüyle kaplı olan mekânın bulunduğu bölgede, 3-15 cm. kalınlığında ince bir tabaka teşkil etmektedir. 1998 yılında sürdürülen çalışmalarda külhan ağzına dolmuş bulunan yıkım tabakası ile birlikte çağdaş çöp dolgusu temizlenerek, zemine inilmiş ve ocağın *in situ* durumdaki demir kapağı ile bu mekâna inen ispanyol merdiveni saptanmıştır. Yine ana yapının ve 18. yüzyılın sonunda, Sultan III. Selim döneminde, doğuya doğru genişletildiği düşünülen ek bölümün içindeki çiçek yastıkları ile sıcak hava kanalları saptanmış ve burada da *in situ* durumdaki kanal kapakları belirlenmiştir. İleri derecede korozyona uğramış kapakların bir kısmının üzerinde hicri 1207 (1792-93) tarihi saptanmıştır. Projenin ikinci aşamasında devam edilecek kazı ve temizlik çalışmalarının yapının özgün tasarımının belirlenmesi, mimari gelişiminin ve çevresiyle ilişkilerinin anlaşılmasında önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Genel buluntunun büyük bölümünü yapı malzemeleri grubu teşkil etmektedir. Bu grup içinde en büyük miktara sahip demir çiviler, ebat ve tip bakımından çeşitlilik göstermekte olup, Aynalıkavak'taki yapılar için malzeme satın alımıyla ilgili arşiv belgelerinde de işaret edildiği üzere⁵, duvar, ahşap ve cam gibi farklı malzemeler için kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Damgalı tuğla ve Marsilya kiremitleri grubunun araştırmaları devam etmekle birlikte, saptanabilen damga ve

5

4-5 Kare formlu yassı tuğla dizilerinden ve Malta taşından oluşan döşeme tabanı.

6 Yapının külhan olarak düşünölen bölümü ve in situ durumdaki demir kül kapğı.

7 Yapının üst kodunda külhana inişı sağılayan ir rampaya ait basamaklar.

8 Çiçek yastıklarına ait olabileceğı düşünölen bölüm.

tarihli örnekleriyle genel olarak 19. yüzyılın son çeyreğine tarihlenebilmektedir. Bu sonuç sera yapısında blok tuğla örgölü duvar ve bölmeleriyle oluşın tadilatları tarihlendirmektedir. Bütün buluntuların genelinde devam eden araştırma, envanter çalışmaları ve malzeme analizleri sonuçları, Aynalıkavak sera yapısı ve beraberinde 18. ve 19. yüzyıllar Osmanlı mimarisi için önemli verileri ortaya çıkaracağı umulmaktadır.

18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın sonlarına kadar olan yaşamı kesin olarak saptanabilen yapıda, 1792-93 yıllarında, ana yapının doğusuna doğru bir genişletme faaliyeti olduğu görölmektedir. Bir kaç müdahale (yeniden yapım, onarım, düzenleme) evresi saptanabilmiş olan seranın 19. yüzyılın son on yılı içinde (olasılıkla 1894 depreminde) bir yıkılma sonucu işlevini ta-

6

7

8

9

10

11

9-10 Ana yapının 18. yüzyılın sonunda, doğuya doğru genişletildiği düşünülen ek bölümünün içindeki kanal kapakları. Kapak, 1.01 x 0.70 m. boyutlarında olup, orta bölümünde kabartma olarak işlenmiş hicri 1207 tarihi yer almaktadır.

11 Üretim yılları saptanabilen damgalı tuğlalar *in situ* durumlarıyla kimi onarım ve yapım faaliyetlerini tarihlendirmede önemli rol oynamaktadır.

mamladığı düşünülmektedir. Yüzey toprağı üstündeki veriler, yapının doğu yönüne doğru devam ediyor olabileceğini göstermektedir. Aynı şekilde binanın batısındaki alanın, sarnıçlara ve idari binaya kadar olan kesiminde de, özgün bahçe zeminine ait arkeolojik verilerin ortaya çıkarılabileceğine dair ipuçları bulunmaktadır. Tüm bu alanın arkeolojik alan olarak belirlenip ayrıntılı kazı ve bilimsel çalışmaların yürütülmesi halinde Osmanlı imparatorluk dönemine ilişkin tarihi bahçe araştırmalarında önemli bir mesafe alınacağı görüşündeyiz.

DİPNOTLAR

- 1 Sedat Hakkı Eldem vaziyet planı. Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1974, s. 319.
- 2 1856-1903 tarihlerine ait iki keşif raporu.
Deniz Müzesi Şura-yı Bahriye Defter. 587-S. 158/A.
B.O.A. İrade Meclis-i Vâlâ Vesika No: 1485.
- 3 TSMA D 809, Tamir Masarifine Dair, No: D 809-40829, T. 1791 (1206), 1788 (1203).